

Українська історіографія

Цей початковий курс є загальним для студентів IV-го курсу історичного факультету. Природно, що при підготовці фахівців-істориків чільне місце займає вивчення багатой інтелектуальної спадщини, яку нам залишили попередні покоління істориків, а також осмислення процесу накопичення історичних знань та розвитку історичної науки в Україні. Тобто даний курс має на меті з'ясувати шляхи функціонування уявлень про минуле, вплив цих знань на суспільство і, відповідно, вплив суспільних відносин на історика, людину, яка пише історичний твір. До певної міри цей курс дозволяє краще зрозуміти не лише наш фах, а й історичну долю України.

Ми розуміємо, що матеріальний спадок дуже швидко псується. Але є й інший спадок чи краще сказати спадок іншого роду. Йдеться про культурний капітал, який передається від покоління до покоління. Досягнення думки, творча спадщина, інші прояви культури, які увійшли у плоть та кров, сформували наш менталітет, наше розуміння себе та оточуючого світу. Ми маємо розуміти, що це також цінність. Лише неосвічена дурна людина може поглузувати з цього приводу. «Душа народу» - пуста абстракція? Ні. Як і «університетський дух», про який я розповідаю на 1-му курсі. Менталітет як спадок. Причому, в даному випадку йдеться про досить строкате явище, яке, тим не менш, складає цілісність. Коли я сказав про строкатість, то мав на увазі не лише регіональне розмаїття, й не лише досягнення, які увійшли до світової скарбниці культури, я мав на увазі усе розмаїття досвіду, звичок, сенсів...

А що має у такому культурному спадку українська нація? І як до цього ставитися? Дехто готовий зректися від нього навіть не за гроші, а просто комплексуючи, дехто готовий вмерти за той спадок, але не зрозуміло навіщо, який сенс може бути від тієї смерті. Звичайно, той спадок наповнюють по-різному. Хтось «вичищає» його від усього «неукраїнського», хтось намагається ще й прихопити «чужого» і назвати його «своїм», хтось

перебирає, щоби викинути з нього «застаріле», хтось готовий залишити лише прості речі, щоби не переобтяжувати свій «вантаж», хтось готовий шукати там глибокі сенси, можна сказати сенс самого життя... Звичайно, часто йдеться про «національне» як «етнічне», не дивно, що у зв'язку із цим виникає питання про ставлення до культури «чужинців» на «своїй» території. Повною мірою це стосується й історіографічного спадку. Часто «національний» критерій не лише відсікає цілі сегменти історіографічного процесу, але й модернізує його. Відповідно, треба вміти аналізувати той спадок, щоби не загубити, не спотворити, а використати із користю для себе та наступних поколінь, щоби з'ясувати свій шлях та почати робити свій внесок до тієї скарбниці.

Так само як і стосовно терміну «історіографія» маємо багатозначність й у випадку з «українською історіографією». Як зазначає І.І. Колесник, «Під українською історіографією розуміють водночас: 1) сукупність літератури з проблем історії України; 2) процес виникнення і розвитку історичної науки в Україні; 3) наукову дисципліну, яка вивчає стан та розвиток історичної науки в Україні». В науковій літературі можна зустріти дискусії щодо об'єкту та предмету «української історіографії». Так, Я.С. Калакура пише про нетотожність понять «українська історіографія» та «історіографія історії України», оскільки остання «досліджує розвиток, повноту і достовірність знань лише з історії України, її окремих періодів або конкретних подій української історії». Він вважає, що не слід також ототожнювати поняття «українська історіографія» та «історіографія в Україні», «адже на теренах України у різні періоди історії працювали історики, наукові осередки, що представляли собою польську, російську, австрійську, угорську, німецьку, румунську, кримськотатарську та інші національні історіографії; водночас українську історіографію розвивали і збагачували історики не лише материкової України, а й ті, що емігрували в інші країни». Водночас, ми звикли казати про французьку чи російську історіографію, причому без будь-яких обмовок.

Все це примушує уважніше підійти до проблеми об'єкту та предмету української історіографії.

Як уже йшлося в курсі «основи історіографії», свого часу мною була висловлена думка про «багатоликість» історіографії, яку можна розуміти як наукознавчу, або як літературознавчу, або як культурологічну дисципліну. Але часто ті, хто дискутують про об'єкт та предмет історіографії, прагнуть до однозначності, абсолютизуючи ту чи іншу «іпостась». Відповідно, часто ми маємо неявні дискусії між прихильниками «сцієнтизації» та «культуризації» історіографії. В останньому варіанті, на жаль, її часто трактують як ідеологічну дисципліну і наповнюють поза науковими твердженнями.

У даному випадку слухачам пропонується культурологічний підхід до історіографії, але лише як один із можливих і з відповідними науковими завданнями. Наука та культура пов'язані? Так, наука – це також частина культури, вона виникає на певному етапі розвитку суспільства (а значить, культури), є породженням певних соціокультурних умов (виникнення особливого способу світосприйняття).

Саме в такому ракурсі визначаються об'єкт, предмет, функції та завдання «української історіографії»:

Українська історіографія – це відгалуження (явище) історіографічної науки, яке виникло з метою вивчення регіонального (локального) виміру історіографічного процесу на українських землях, вивчення впливу на нього специфічних соціокультурних умов. Її неможна вважати окремою науковою дисципліною, бо принаймні немає специфічних методів та термінології. Є історіографія як наука, а це її частка. Головні функції – соціокультурна та дидактична.

Тим не менш – є специфіка об'єкту та предмету.

Об'єктом є історіографічний процес, який відбувався на українських землях. *Предметом* – є третій вимір історіографічного процесу (за Т.М. Поповою), а саме: з'ясування впливу на історичну думку та історичну науку тих факторів, які пов'язані із станом суспільної свідомості (конкретно - ментальності

українського народу), станом освіти та культури у локальному вимірі, станом суспільного та політичного життя, ідеологічних конструкцій, національного руху тощо.

Тобто аналіз передбачає врахування специфіки типа суспільства; системи суспільної свідомості; менталітету; культурних і наукових традицій, зв'язок історичного знання та національних культурних традицій певних епох. Я не схильний трактувати ці впливи як зовнішні (Колесник І.І.). Лише з долею умовності.

Відповідними бачаться й *завдання української історіографії*:

- А) З'ясувати, коли і як зародилося історіописання на українських землях, у чому полягала специфіка його розвитку, які соціальні функції воно виконувало;
- Б) Проаналізувати соціальний та культурний контекст наукової творчості деяких видатних українських істориків;
- В) Визначити специфіку організаційного розвитку історичної науки в Україні;
- Г) Визначити якою мірою історіографічний процес на українських землях співвідноситься із світовим історіографічним процесом;
- Д) З'ясувати у чому полягає вплив історичної науки на розвиток суспільної свідомості, в т.ч. історичної;
- Ж) З'ясувати як впливав соціокультурний контекст на проблематику історичних досліджень та методологічні підходи дослідників.

Головне ж завдання – визначити взаємозв'язок та взаємовплив історичної думки, історіописання та процесу творення української ідентичності, історичної науки та історичної свідомості, організаційних і методологічних основ історичної науки та соціокультурного контексту.

С.І. Посохов